

38 ΑΡΘΡΟ

Η φωνή ΤΗΣ ΘΑΛΑΣΣΑΣ

ΑΠΟ ΤΗ ΜΑΡΙΑ ΔΑΜΑΝΑΚΗ

Εικόνα πρώτη, το Κάλεσμα. Γεννήθηκα δίπλα στη θάλασσα, στον Άγιο Νικόλαο της Κρήτης. Τότε ήταν μια μικρή κομπίολη, με φυσικούς θησαυρούς άπιστευτης ομορφιάς, που οι τουρίστες δεν είχαν ανακαλύψει ακόμη. Το σπίτι μας έβγαζε σε μια αυλή που έμπαινε στη θάλασσα. Δίπλα, ένα μονοπάτι οδηγούσε κατευθείαν στο νερό.

Πρώτη ανάμνηση: Με την άγνοια κινδύνου ενός παιδιού στα πέντε, Ξυπνώ το πρωί μέσα στη ζέση και το σκώω από το μονοπάτι. Προχωρώ στο νερό μέχρι που μου καλύπτει το κεφάλι. Ανοίγω τα μάτια μέσα στον γαλάζιο κόσμο. Η φωνή της θάλασσας ακούγεται να τραγουδά. Δροσιά, γαλήνη και ξαφνικά με ρουφά το απέραντο. Δεν μπορώ να βγω και χάνομαι. Όταν ξυπνώ, είμαι στο σπίτι μου. Δίπλα μου ο γείτονας, που σηκώνεται πρωί-πρωί για να πάει στο μηχανουργείο. Είβδητο απερίσκεπτο παιδί και το τράβηξε έξω. Η μάνα μου κλαίει και ο πατέρας μου αποφασίζει φρονιάζοντας δυνατά: «Δεν πηγαίνουμε στη θάλασσα, κατάλαβες;». Συμφωνώ βιαστικά για να γλιτώσω.

Το πλήρες νόημα της φράσης το αντιλαμβάνομαι χρόνια μετά, διαβάζοντας τη διήγηση του Διογένη του Λαέρτιου. Ο Ανάχαρος είχε πει: «Υπάρχουν τρία είδη ανθρώπων: Οι νεκροί, οι ζωντανοί και όσοι πάνε στη θάλασσα». Η θάλασσα εξουσιάζει δηλαδή τους ανθρώπους που της αφοσιώνονται και τους τοποθετεί στο μεταίχμιο ανάμεσα στη ζωή και τον θάνατο. Αυτή η ομολογία ότι η θάλασσα είναι παντοδύναμη είναι ό,τι κρατώ και σήμερα.

Οι μετέπειτα εικόνες έρχονται από τα χρόνια της εφηβείας μου. Τη φωνή της θάλασσας την ακούω και πάλι, βλέποντας τις υπέροχες εικόνες με τους πρώτους ψαράδες της Μεσογείου στις τοιχογραφίες της Κνωσού. Μου μεταφέρει τη βεβαιότητα πως η θάλασσα είναι ανέγγιχτη. Παραμένει ίδια για δέκα χιλιάδες χρόνια. Το επιβεβαιώνω στη διάρκεια των φοιτητικών μου διακοπών. Μέσα στην ανασφάλεια της δικτατορίας και τους κινδύνους της Αθήνας, η θάλασσα προβάλλει ως καταφύγιο, ένας χώρος σταθερότητας και παρηγορίας. Τα κηρύγματα των παιδιών των λουλουδιών διαβεβαι-

ώνουν πως ο ωκεανός θα είναι πάντα ανίκητος. «The ocean is too big to fail». Είναι το σύνθημα που έρχεται από τη μακρινή Αμερική.

Εικόνα δεύτερη, η Κατανόηση. Με τις σπουδές μου στο Πολυτεχνείο, εξοικειώνομαι στην ιδέα πως η θάλασσα δεν είναι μόνο ομορφιά, είναι πηγή οικονομικής ανάπτυξης που τροφοδοτεί τη ναυτιλία, τον τουρισμό και τη βιομηχανία τροφίμων. Η φωνή της θάλασσας χρησιμοποιεί πια αριθμούς. Ο ωκεανός είναι το 70% του πλανήτη. «Η Γη είναι γαλάζια» είπε ο Νιλ Αρμστρονγκ για την εικόνα του πλανήτη μας από τη Σελήνη το 1969.

Ο προσανατολισμός μου στην πολιτική δίνει στη φωνή της θάλασσας μια σοβαρότητα που δεν είχε πριν. Μαζί ήρθαν και οι ανησυχίες. Ίσως ο ωκεανός να μην είναι τόσο αλόβητος όσο νομίζουμε. Από τη δεκαετία του '80, η φωνή της θάλασσας περνά μέσα από τα Πράσινα Κινήματα στην Ευρώπη, αλλά είναι ακόμα χαμηλής έντασης γιατί οι προτεραιότητες είναι άλλες: η πυρηνική ενέργεια, η ρύπανση στις πόλεις, η προστασία των δασών. Ωστόσο, μια συνάντηση δυναμώνει τη θαλασσίνη φωνή. Ο Κον-Μπεντίτ είναι στην Αθήνα το 1992 καλεσμένος μας για να μιλήσει στη μεγάλη αίθουσα της ΑΣΟΕΕ. Το ίδιο βράδυ, σε μια συνάντηση πολύωρη και θερμή, ενημερώνει για την πορεία των Κινήματων των Πράσινων και αναφέρεται στην ατζέντα της θάλασσας. Η συζήτηση με κάνει να καταλάβω πως ο ωκεανός μάς έχει ανάγκη. Η φωνή της θάλασσας γίνεται πια απαιτητική. Μαζί με φιλους μαθαίνουμε να την αγαπάμε και να την καταλαβαίνουμε. Μαθαίνω να δουλεύω με αυτή τη φωνή. Και ζω με αυτή σταθερά τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια. Περνώ μαζί της τη μεγάλη περιπέτεια μιας ζωής που δίνει χαρές και απογοητεύσεις, μα προπάντων δίνει νόημα. Και με φέρνει ως εδώ, για να υπερασπιζομαι κάτι που αγαπώ.

Εικόνα τρίτη, ο Ωκεανός. Η φωνή της θάλασσας αντηχεί τη μεγάλη εικόνα. Ο ωκεανός είναι ο πνεύμονας του πλανήτη. Είναι ο ρυθμιστής του κλίματος και της θερμοκρασίας της Γης. Απορροφά 90% της θερμότητας που εμείς παράγουμε. Μας εφοδιάζει με το 50% του οξυγόνου που χρειαζόμαστε. Μας δωρίζει κάθε

δεύτερη ανάσα που παίρνουμε. Χωρίς τον ωκεανό δεν θα υπήρχε ζωή στον πλανήτη. Επιπλέον, ο ωκεανός είναι η πηγή της ευημερίας για 3 δισεκατομμύρια ανθρώπους σε όλο τον κόσμο. Η γαλάζια οικονομία αναπτύσσεται σχεδόν μίσημο φορά ταχύτερα από την υπόλοιπη. Συμπεριλαμβάνει τις μεταφορές και τα λιμάνια, τον τουρισμό, την ενέργεια, την αλιεία και τις ιχθυοκαλλιέργειες, τη βιοτεχνολογία και τις αμφιλεγόμενες εξορύξεις. Το 80%-90% του παγκόσμιου όγκου εμπορευμάτων διακινείται μέσα από τη θάλασσα. Όλα αυτά παράγουν κάθε χρόνο 1,5 με 3 τρισεκατομμύρια δολάρια. Ο ωκεανός είναι πηγή πλούτου. Αγαπά και φροντίζει τους ανθρώπους. Εμείς δεν τον αγαπάμε αρκετά. Ο ωκεανός απειλείται από εμάς. Από την κλιματική αλλαγή, την υπεραλίευση, τη ρύπανση, την οξείνωση των νερών του, την καταστροφή των οικοσυστημάτων του και της βιοποικιλότητάς του. «Δεν βλέπετε τις συνέπειες;» ρωτά η φωνή της θάλασσας. Τις συνέπειες τις ζούμε, αλλά προτιμούμε να τις αγνοούμε. Ο ωκεανός υπερθερμαίνεται και αρρωσταίνει. Η τελευταία δεκαετία ήταν η θερμότερη στην ιστορία του και τα τελευταία δύο χρόνια ήταν τα θερμότερα που έχουν καταγραφεί. Το λιόσπιτο των πάγων μαζί με αυτή την υπερθέρμανση και πολλούς άλλους παράγοντες ανεβάζουν το επίπεδο της θάλασσας τέσσερα μιλιμέρ κάθε χρόνο. Τέσσερα χιλιοστά του μέτρου. «Σου φαίνεται λίγο;» ρωτάει η θάλασσα. «Να ξέρεις ότι ο ρυθμός ανόδου επιταχύνεται κάθε χρόνο». Στη Μεσόγειο, η άνοδος της στάθμης, μαζί με τη διάβρωση των ακτών, βάζει σε κίνδυνο ιστορικές πόλεις. Οι επιστήμονες έχουν καταρτίσει και τη σχετική λίστα κινδύνου. Η κατάταξη δίνει την πρώτη στην Αλεξάνδρεια, ακολούθου η Βενετία και η Θεσσαλονίκη. Είναι καιρός να σκεφτούμε για όλα αυτά.

Εικόνα τέταρτη, η Ευρώπη Πρωταθλήτρια. Η φωνή της θάλασσας είναι φιλοευρωπαϊκή. Αναγνωρίζει πως η Ευρωπαϊκή Ένωση κρατά τα παγκόσμια σκήπτρα στη μάχη για την προστασία των ωκεανών ενάντια στην κλιματική αλλαγή, ενάντια στην υπεραλίευση και τη ρύπανση. Το αναγνωρίζουν φίλοι και αντίπαλοι. Υπάρχουν και τα στοιχεία. Το 2024, οι εκπομπές των αερίων του θερμοκηπίου στην Ευρώπη έπεσαν στα επίπεδα που βρίσκονταν πριν από το 1990, ενώ η οικονομία συνέχισε να αναπτύσσεται. Το Πράσινο Σύμφωνο (European Green Deal) δεν πήγε χαμένο. Έχει σαφείς στόχους, χρονοδιάγραμμα και διαθέσιμους πόρους για την εφαρμογή του. Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι ο θερμότερος υποστηρικτής διεθνών συμφωνιών για το περιβάλλον, όπως αυτή για την προστασία της ανοιχτής θάλασσας, επέβαλε τη συμφωνία για την καταπολέμηση της παράνομης αλιείας. Έχει δει πολλά από τα ιχθυοαποθέματα της να αυξάνονται με την κοινή πολιτική αλιείας. Έχει την πιο αυστηρή νομοθεσία καταπολέμησης της πλαστικής ρύπανσης, αντιστέκεται ακόμα και σε μέτρα εξορύξεων στην ανοιχτή θάλασσα. Ωστόσο, τα δύο τελευταία χρόνια έχει αρχίσει να οπισθοχωρεί. Ο συστηματικός των πολιτικών δυνάμεων στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο προωθείται ενίσχυση των αντι-περιβαλλοντικών δυνάμεων που αποδίδουν τη χαμηλή παραγωγικότητα της Ευρώπης στους πράσινους κανονισμούς και προωθούν νέα αλιευτική πολιτική και στραγγαλισμό της χρηματοδότησης του Green Deal. Ηδη η πρόταση της Κομισιόν για τα θαλάσσια κονδύλια της επόμενης πενταετίας είναι μόνο 2 δις. ευρώ, το ένα τρίτο της περασμένης. Ας ελπίσουμε ότι η φωνή της θάλασσας θα φτάσει δυνατή στις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες και στις Βρυξέλλες πριν προχωρήσει η αρνητική στροφή των πραγμάτων.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι ο θερμότερος υποστηρικτής διεθνών συμφωνιών για το περιβάλλον, όπως αυτή για την προστασία της ανοιχτής θάλασσας, επέβαλε τη συμφωνία για την καταπολέμηση της παράνομης αλιείας. Έχει δει ποτήρια από τα ιχθυοαποθέματά της να αυξάνονται με την κοινή πολιτική αλιείας. Έχει την πιο αυστηρή νομοθεσία καταπολέμησης της πλαστικής ρύπανσης, αντιστέκεται ακόμα και σε μέτρα εξορύξεων στην ανοιχτή θάλασσα

Εικόνα πέμπτη, Πατριδογνωσία. Η φωνή της θάλασσας εξομολογείται: «Ξέρεις, κι εγώ εδώ γεννήθηκα, στην Ελλάδα». «Τι εννοείς;» ρωτάω. Η φωνή της θάλασσας ανακινείται απαντά: «Δεν ξδεις σημασία στη μυθολογία προφανώς. Ο πατέρας μου ο Ωκεανός ήταν παιδί από τον γάμο ανάμεσα στη Γαία και τον Ουρανό. Ο πρωτότοκος Τίτανας. Φρόντιζε για τον γάμο των γονιών του, για να υπάρχει αρμονία στη σχέση ανάμεσά τους». Τολμώ να πω: «Αυτό κάνει και τώρα. Ρυθίζει το κλίμα». Η φωνή της θάλασσας επιμένει. «Εσείς λοιπόν στην πατρίδα μας κάνετε τίποτα για εμένα;». Ξέρω την απάντηση και τα ψέματα είναι ανόηφα προφανώς. Η Μεσόγειος είναι θάλασσα προβληματική, γιατί είναι κλειστή, πολυσύχναστη και θορυβώδης. Καταλαμβάνει λιγότερο από το 1% του ωκεανού, αλλά φιλοξενεί το 25% της παγκόσμιας ναυπλοϊκής κυκλοφορίας. Η υψηλή βιοποικιλότητά της μειώνεται, ενώ η ρύπανση αυξάνεται. Και μόνο 9% της έκτασής της προστατεύεται. Τι να πεις; Επιμένω να τονίζω την προσπάθεια: «Εμείς στην Ελλάδα θα φυλάξουμε δύο μεγάλα Θαλάσσια Πάρκα μέχρι το τέλος του χρόνου και θα προστατέψουμε το 35% της δικής μας θάλασσας. Θα είμαστε πρωταθλήτες στη Μεσόγειο. Θα απαγορεύσουμε μάλιστα ρητά τη χρήση συρόμενων εργαλείων από τρίτες μέσα στα Πάρκα, για να επιτρέψουμε στα λιβάδια της ποσειδωνίας να αναγεννηθούν». Η φωνή της θάλασσας ξεσπά σε γέλια. Λέει: «Εμείς οι Έλληνες είμαστε καλοί στα λόγια. Μακάρι να μη μείνουν υποσχέσεις στα χαρτιά».

Εικόνα έκτη, οι Κίνδυνοι. Η θάλασσα ανησυχεί γιατί η ηγεσία της νέας παγκόσμιας τάξης ενδιαφέρεται μόνο για το βραχυπρόθεσμο οικονομικό κέρδος. Οι Ηνωμένες Πολιτείες με το νέο τους δόγμα προωθούν θαλάσσιες εξορύξεις σε όλο τον πλανήτη, τουλάχιστον στις χώρες που επηρεάζουν. Ο αναπτυσσόμενος κόσμος, απογοητευμένος γιατί δεν τηρήθηκαν οι υποσχέσεις της Κλιματικής Συμφωνίας του Παρισιού για χρηματοδότησή τους, αυξάνει την κατανάλωση άνθρακα και τις εκπομπές του θερμοκηπίου, βάζοντας στην άκρη τα μέτρα για την κλιματική αλλαγή και την προστασία των ωκεανών. Ο πλανήτης συνολικά ταλαιπωρείται από τις πολεμικές συγκρούσεις που απορροφούν τις δημόσιες δαπάνες, καθυστερώντας τους προϋπολογισμούς όλων σχεδόν των χωρών. Η φωνή της θάλασσας προβλέπει: «Ξέρω πως αυτός ο αιώνας θα είναι δικός μου. Ο άνθρωπος θα στραφεί στη θάλασσα, γιατί έχει σχεδόν εξαντλήσει τους πόρους της ξηράς. Αν δεν με σεβαστεί, δεν θα ζήσει ο πλανήτης».

Εικόνα έβδομη, Άνθρωπος και Φύση. Η φωνή της θάλασσας βάζει τον άνθρωπο στη θέση του. «Ο άνθρωπος είναι απλώς ένα από τα είδη της φύσης. Προχώρησε πολύ και τώρα με την απληστία του στρέφεται ενάντια στη Μητέρα του». Η φωνή της θάλασσας θυμίζει όσα είπε ο Χέγκελ: «Ο άνθρωπος δεν μπορεί να ανταγωνιστεί τη φύση. Αν το κάνει, θα μοιάζει με μυρμήγκι που σκαρφαλώνει πάνω σε έναν ελέφαντα». Δυστυχώς, αυτό κάνει ο σημερινός άνθρωπος. Βαδίζοντας ζωσμένος με τα όπλα της ψηφιακής εποχής, έγινε αλαζόνος και άπληστος. Η φωνή της θάλασσας επαναλαμβάνει συχνά πως οι άνθρωποι προήλθαν από αυτή. «Ο άνθρωπος προέρχεται από τη θάλασσα και εκεί καταλήγει». Επανέρχεται στο χρονολόγιο, όπως εκείνη ξέρει και όπως το διάβασα και εγώ πρόσφατα κάπου. Λέει: «Αν ολόκληρη η ιστορία της Γης ήταν ένα μόνο έτος με 365 μέρες, μέχρι τον Ιούνιο την κατοικούσαν μονοκύτταροι οργανισμοί που ζούσαν μέσα σε εμένα, τη θάλασσα. Το πρώτο ζώο με κεφάλι αντικρίζει τη Γη τον Οκτώβριο και ο πρώτος άνθρωπος βλέπει τα γύρω του στις 31 Δεκεμβρίου. Αυτό είναι το μέτρο του ανθρώπου». Σκέφτομαι πως στην ελληνική αρχαία τραγωδία, όταν ο άνθρωπος έχανε το μέτρο του, όταν ξεχούσε το μέγεθός του και σήκωνε το κεφάλι του στους θεούς, τότε ερχόταν η τιμωρία για την ύβρη και τον συνέτριβε. Ο ωκεανός και η θάλασσα θα το ξέρουν και γι' αυτό μιλούν έτσι. Είναι θεοί που γεννήθηκαν εδώ.

Η κυρία Μαρία Δαμανάκη είναι σύμβουλος της Oceans5, καθηγήτρια στο NOVA University Lisbon και αντιπρόεδρος του [ΕΛΙΑΜΕΠ](#).